

Anmeldelser

MOGENS RÜDIGER: Povl Bagges historiebegreb. Skrifter udgivet af Det historiske Institut ved Københavns Universitet – bind XV. Kbh., Den danske historiske Forening, 1984. 124 s. 40 kr. for medlemmer.

Mogens Rüdigers afhandling om Povl Bagges historiebegreb er en lettere bearbejdet udgave af hans speciale fra 1979. Arbejdet er således noget end det fremgår af udgivelsesåret – et fænomen, der jo desværre ikke er ganske ualmindeligt for historiske arbejder i de senere år. Det har selvfølgelig den ulempe, at undersøgelsen ikke kan tage tilstrækkeligt hensyn til arbejder og synsvinkler, som er dukket op i mellemtiden. En ulempe, som ikke mindst føles, når det som her drejer sig om et emnefelt, historiografien, der har været inde i en frugtbar udvikling i de senere år. På den anden side er den slags specialeudgivelser uanset forsinkelsen betydningsfulde, idet som bekendt en ikke ringe del (forstået både kvantitativ og kvalitativt) af dansk historieforskning nedlægges i disse arbejder.

De hidtidige nyere historiografiske analyser herhjemme har fortrinsvis behandlet »det kritiske gennembrud« og perioden frem til 2. verdenskrig. Derimod har der været en vis tilbageholdenhed over for i hvert fald mere dybdeborende undersøgelser af den faglige situation efter dette århundredes midte. Påstande og hypoteser om og også bredere rids af historievidenskabens udvikling og til dels begrædelige situation efter krigen har det for så vidt ikke skortet på, men grundige historiografiske analyser af enkelte forfatterskaber, der bl.a. kunne tjene til at fundere oversigtsfremstillinger bedre, har været savnet. Mogens Rüdigers bog afhjælper et sådant savn. Og hans emnevalg forekommer særdeles centralt, i betragtning af Povl Bagges position inden for dansk historividenskab i tredje fjerdedel af vort århundrede – som forsker, men måske i endnu højere grad som inspirator og igangsætter, som kritiker og ikke mindst som teoretiker. For selv om danske historikere efter 1945, som Rüdiger har sagt det, ikke har været teoriløse (HT bd. 83, 1983, s. 122f.), så var det vel dog ikke stort andre end Bagge, der explicit overvejede en række centrale teoretiske problemer i historieforskningen. Som Rüdiger formulerer det, har Bagge leveret det mest omfattende forsøg på inden for den danske historievidenskabelige tradition at give et samlet bud på udform-

ningen af et selvstændigt historiebegreb, »der med pointering af historievitenskaben som en individualiserende videnskab og med sit relativistiske historiesyn dels formulerer en kritisk påpegning af konsekvenserne af nogle af traditionens væsentlige træk, dels anviser muligheder for at omgå disse konsekvenser og begrænsninger« (s. 9).

Det er svært at forestille sig, at disse overvejelser – understøttet af den faglige respekt, som Bagge nød – ikke har haft betydning for den faglige selvforståelse i denne periode, og Bagges historieteoretiske interesse har utvivlsomt virket som »fødselshjælper« (Erik Stig Jørgensen) for 1960'ernes og 1970'ernes opblomstrende teoretiske interesse. En grundig analyse af Bagges synspunkter og en historiografisk placering af dem er derfor af betydelig interesse og af grundlæggende betydning for forståelsen af dansk historievitenskabs udvikling i sidste halvdel af 20. årh.

Den flittige læser af *Historisk Tidsskrift* vil allerede være bekendt med Rüdigers hovedresultater og metodiske udgangspunkt, som han i kort form skitserede i sin artikel »Paradigmeteori og traditionskritik« (*HT* bd. 83, 1983, s. 119–135, især s. 125 ff.). Jeg skal derfor ikke her gå meget i detaljer med en redegørelse for indholdet.

Rüdiger vil undersøge Bagges »historiebegreb«. Hvad der skal lægges i dette defineres ganske vist ikke nærmere – og det havde vel været ønskeligt, idet det så vidt jeg kan se er et nyt begreb føjet til de mange, forskellige historiografer har jongleret med i de senere år. Men indholdet turde måske fremgå af bogens disposition, hvor overskrifterne er: »Erkendelsen og den objektive virkelighed«, »Historievitenskabets objekt«, »Afgrænsningen af det historievitenskabelige felt«, »Historikerens rolle i forskningsprocessen« og »Metodebegrebet«. Rüdiger mener med rette (i polemik mod bl.a. Ib Thiersen, som i 1973 i *tidsskriftet* »Historievitenskab« begik en problematisk artikel om Bagges historiesyn), at »analysen må omfatte både de teoretisk-metodiske artikler og de konkrete historiske skrifter ud fra den opfattelse, at de teoretiske formuleringer først kan gives en præcis indholdsmæssig bestemmelse ved at blive sat i relation til de konkrete analyser« (s. 13).

Det er hårde nødder, Bagge har taget fat på – og Rüdigers undersøgelse er da heller ikke en bestseller man flyver igennem, den kræver omtanke. Men det handler jo – som det har vist sig – om centrale problemer i historikernes teoretisk betonedede overvejelser om deres fags grundlagsproblemer: hvordan skaffer vi os viden om en overstået og uigenkaldelig fortidig virkelighed, og hvilken karakter har denne viden. Hertil kommer så overvejelser om, hvilke(n) del(e) af denne fortid der egentlig er historievitenskabets område, og om dens samfundsmæssige relevans.

En del af overvejelserne kan, synes jeg, i dag forekomme vel tidstypiske. Det er for mig svært at se, hvad den megen kredsen om »objektivitet« i grunden siger os i dag, hvor de fleste nok – bl.a. takket være Bagge – accepterer »det erkendende subjekts« betydning for erkendelsen. I hvert fald gør dette forhold det umuligt at operere meningsfuldt med en god gammeldags objektivitet, der netop forudsætter, at forskerens person ingen indflydelse har på forskningsresultatet. Dette er også iflg. Rüdiger en pointe hos Bagge og fører til, at løsningen af objektivitetsproblemet opgives. Bagge – tolker Rüdiger – mener, at »den historiske erkendelse af fortiden ikke umiddelbart kan sammenlignes med fortiden selv, fordi det erkendende subjekts aktive rolle i erkendelsesprocessen bevirker, at sandheden om fortiden er uopnåelig« (s. 37). Men hvis det er tilfældet, er også »sandheden« om nutiden uopnåelig, og spørgsmålet er så, om ikke også dette »sandheds«-begreb, i lighed med objektivitetsbegrebet, bør skrottes. Konsekvensen af disse ting er ikke, at man ikke kan opnå viden om fortiden, men blot at den må erkendes ud fra forskellige tilgange (sst.), men dette rejser selvfølgelig spørgsmålet, om nogle tilgange er at foretrække for andre, videnskabeligt set.

En række af Bagges overvejelser rejser således nye, vanskelige og centrale problemer, og Rüdiger kommer grundigt rundt i disse historieteoretiske overvejelser. Et hovedresultat er nuanceringen af Bagges ofte omtalte relativisme: Historikeren foretager nok en til en vis grad subjektiv udvælgelse af betydningsfulde faktorer, når han/hun forklarer, og det gør årsagsforklaringer noget skønsmæssige. Denne relativisme kan og skal dog begrænses af faglig redelighed og stræben efter objektivitet og af den rationelle forsknings logik og argumenter. Rüdiger ser denne modificerede relativisme som den teoretiske baggrund for, at Bagge trods relativismen har kunnet virke som en både skarp og præcis kritiker.

I sit teoretiske udgangspunkt opererer Rüdiger med det af Sven-Eric Liedman inspirerede begreb »idé-struktur«, som »er bestemt ved at forskerne har ensartede opfattelser af problemområder og -opstilling, af forskningsprocessen, af løsningsforsøg m.v. D.v.s. en historieteori eller en forskningssituation placeres i en idé- og videnskabshistorisk sammenhæng« (HT, 83, 1983, s. 130). Denne mere præcise definition kan findes i hans senere artikel, for i bogen gives der kun mere vage antydninger af indholdet. I artiklen har Rüdiger ligeledes fremlagt sit ideal for en historiografisk analyse: »analysen af idéstrukturerne kædes sammen med en konjunktural analyse for at forsøge at indkredse nogle fundamentale videnskabsteoretiske rammer og deres aktuelle gennemslag i forhold til videnskabens stade på det givne tidspunkt og i forhold til andre samfundsmæssige tendenser ... Begrebet idéstruktur må altså tænkes

sammen med de konjunkturelle ændringer, hvis årsager er mangfoldige og både af indre- og ydre-videnskabelig karakter. Det er denne, den konjunkturelle bestemmelse af de forskellige tendenser, der er den historiografiske analyses omdrejningspunkt. Det betyder konkret, at den danske traditions udvikling omkring forskningens emner, problemstillinger og løsningsforsøg må ses i lyset af 1) den europæiske baggrund og de forskellige videnskabsretningers møde og brydninger, 2) den danske traditions forudgående udvikling. Det involverer tilsammen 3) den politisk-ideologiske og kulturelle udvikling, specielt som den sætter sig igennem i Danmark« (sst., s. 130f.).

Rüdiger vælger altså at gå langt uden om »paradigme«-begrebet eller varianter heraf, som hidtil har præget (plaget?) dansk historiografisk forskning. Det kunne næsten se ud til, at hver historiograf har sit bud på et begrebsapparat. Men hovedsigtet synes dog trods alt i virkeligheden at være det samme, nemlig at placere den historiske produktion i en bred, videnskabsteoretisk/idéhistorisk og samfundsmæssig sammenhæng. Projektet er overordentlig ambitiøst og opfyldes, som Rüdiger er helt opmærksom på, heller ikke i Bagge-undersøgelsen. Naturligvis ikke, kunne man sige, i betragtning af et studentspeciales meget begrænsede rammer. Bagge placeres ganske vist skitse-mæssigt i forhold til forskellige videnskabsteoretiske idéstrukturer, udenlandske og danske, men den samfundsmæssige forbindelse mangler.

I virkeligheden er det måske også et spørgsmål, hvor praktisabelt dette i sig selv prisværdige ønske om totalperspektiv er, når det kommer til stykket. Vi er efterhånden nogle stykker, der har proklameret den slags intentioner, og trods dem ikke er nået særlig meget længere end til detailanalysen. Således også her, men der er tale om en god og grundig analyse, der udfylder et væsentligt felt i dansk historievidenskabs historie i det 20. årh. Der skal nok være dem, der mener, at nulevende historikere ikke bør kastes for historiograferne. Jeg deler ikke denne opfattelse. Tværtimod kunne der måske komme frugtbare diskussioner ud af det, hvis det skete i højere grad.

En anke over bibliografien, hvor flere titler, der i noterne blot optræder med forfatter og år, mangler. Således også Bagges centrale artikel »Om historieforskningens videnskabelige karakter« (HT 10. rk. V, 1940, s. 355–384).

Jens Chr. Manniche